

După Plutarch, înainte de a părăsi Sicilia, Pyrrhos, ar fi rostit o frază memorabilă: "Plec, dar las în urmă un excelent câmp de luptă pentru romani și cartaginezi"¹. Indiferent dacă regele epirot a pronunțat în realitate aceste cuvinte sau dacă ele reprezintă doar o reflecție post evenimentială, mesajul s-a dovedit profetic. În anul 264 a.Chr., legiunile romane au debarcat în Sicilia, pentru a susține poziția mamertinilor la Messana.

Peisajul politic sicilian convulsionat și acțiunile militare derulate pe insulă între anii 270-264 a.Chr. reprezintă fundalul și premisele intervenției romane în Sicilia. În fapt, reacțiile Romei au fost determinate de cursul evenimentelor siciliene și înțelegerea adecvată a crucialului an 264 a.Chr. impune reconstrucția detaliată a politicii externe syrakusane și a celei cartagineze după 270 și până la imixtiunea romană în favoarea mamertinilor instalați la Messana.

Asumarea unui atare demers științific implică dificultăți aproape insurmontabile, datorită existenței unei tradiții literare care nu satisface, nici pe departe, exigențele criticului modern. Rclatarca lui Polybios (1.5-15) despre faptele premergătoare și cauzele primului război punic este o versiune care pendulează între punctul de vedere procartaginez al lui Philinos din Akragas și narațiunea proromană elaborată de Fabius Pictor în timpul războiului hannibalic². Așa cum arăta F. Hampl, istoricul din Megalopolis a încercat să prezinte opiniei publice hellene o imagine a Romei întotdeauna ghidată de scopuri morale în politica sa externă. Prelucrarea polybiană a materiei găsite în istoria romană scrisă de Fabius Pictor a fost realizată, probabil, sub influența cercului Scipionilor și, după expresia aceluiși savant german, se caracterizează printr-un dirijism al concepției: ridicarea explozivă a statului roman trebuia să uimească publicul care lectura *Istoriile* lui Polybios și, în același timp, să ofere exemple morale demne de urmat. Această impresie pozitivă asupra expansiunii romane în bazinul Mediteranei l-a determinat pe autorul grec să-l combată pe Philinos din Akragas, exponentul opticii procartagineze, în ceea ce privește declanșarea primului război punic³.

Pentru descrierea evenimentelor siciliene desfășurate între anii 270-264 a.Chr., se pare că Polybios a utilizat informații din opera astăzi pierdută a lui Timaios din Taormina⁴. Relatarea sa despre propulsarea lui Hieron în fruntea Syrakusei și conflictul cu mamertinii nu poate fi suspectată de eventuale deformări în scop propagandistic, pentru că evenimentele anterioare anului 264 a.Chr. încă nu intersectau cu soarta republicii romane. Eliberată de prejudecăți, narațiunea polybiană depinde însă, calitativ, de acuratețea sursei sale.

Antecedentele și declanșarea primului război punic sunt preluate, de către Diodorus Siculus 22.13-23.3, din surse diferite față de filiera lui Polybios. De multe ori, narațiunea istoricului sicilian exprimă tendințe filocartagineze și s-a presupus, pe bună dreptate, că el a urmat în principal firul desfășurării evenimentelor prezent în lucrările lui Philinos și Silenos⁵. În raport cu versiunea polybiană, Diodor aduce informații noi, ceea ce permite verificarea și confruntarea celor două

¹ Plutarch, *Pyrrhos* 23.6.

² F. Lazenby, *The First Punic War. A Military History*, Londra 1996, 1-6 (=Lazenby, *The First Punic War*); J. Gómez de Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica: de la guerra de Pirro al incidente de Mesina*, Polis 8 (1996) 102 (=Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica*); cf. F. W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius I*, Londra 1957, 27 (=Walbank, *Commentary I*).

³ F. Hampl, *Zur Vorgeschichte des ersten und zweiten Punischen Krieges*, ANRW I.1 (1972) 424; cf. P. Pédech, *La méthode historique de Polybe*, Paris 1964, 176-177; Walbank, *Commentary I*, 28; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 103.

⁴ Walbank, *Commentary I*, 27-28.

⁵ W. Hoffmann, *Das Hilfgesuch der Mamertiner am Vorabend des ersten Punischen Krieges*, Historia 18 (1969) 162; V. La Bua, *Cassio Dione-Zonara ed altre tradizioni sugli inizi della prima guerra púnica*, în *Scritti sul mondo antico in memoria di Fulvio Grosso*, Roma 1981, 241-271; Lazenby, *The First Punic War* 6-7.

tradiții, dar, din păcate, relatarea sa este coerentă doar până în momentul bătăliei de pe râul Longanos⁶. Așa cum apreciam și în cazul lui Polybios, putem credita, din narațiunea lui Diodor, cu destulă siguranță, situațiile care nu au avut legătură cu vinovăția vreunuia dintre protagoniștii războiului iar conflictul lui Hieron cu Messana pare să fie relatat fără alterări propagandistice⁷.

O tradiție independentă de cea polybiană și narațiunea lui Diodor s-a conservat în epitomele redactate în secolul XII p.Chr. de călugărul bizantin Zonaras (8.8-9), după istoria romană a lui Cassius Dio. Din lucrarea acestuia, elaborată în secolul II p.Chr., nu ne-au rămas decât unele fragmente confuze asupra preliminarilor primului război punic (fr. 43.1-15) dar se pare că el și-a cules datele din scrierea lui Cincius Alimentus, care a compus o versiune romanizată a istoriei lui Philinos și a renunțat, probabil, la aspectele nefavorabile cauzei romane care se regăseau în opera istoricului din Akragas⁸.

În esență, așa cum sugestiv formula istoricul englez J. Lazenby analizând sursele literare ale primului război punic, avem o tradiție literară trunchiată, alimentată prin mai multe filiere și, în mod inevitabil, deformată prin concepțiile autorilor antici⁹. Dar, pentru antecedentele acestui conflict, după cum precizăm în rândurile de mai sus, relatările au fost afectate într-un grad minim sau chiar deloc de viziunile politice proprii ale unui autor sau altul, pentru că evenimentele siciliene petrecute între anii 270-264 a.Chr. nu implică culpabilitatea nici unuia dintre combatanții care și-au disputat mai mult de 20 de ani stăpânirea insulei. În aceste condiții, istoricului modern îi rămâne misiunea delicată de a asambla, într-un tablou cât mai coerent, datele conținute în narațiunile lui Polybios, Diodor și Zonaras.

Moartea lui Agathokles, în 289 a.Chr. a provocat fracturarea imperiului syrakusan creat de marele tiran în mai multe centre de putere risipite în partea grecească a Siciliei, care, pentru a se sustrage controlului Syrakusei, au făcut apel la sprijinul Cartaginei. Ostilitățile între cetatea africană și Syrakusa s-au derulat, întrerupte de scurte perioade de pace, pe tot parcursul deceniului nouă al veacului III a.Chr. Consecința acestor lupte a fost erodarea completă a autorității coloniei doriene în răsăritul insulei iar campania fulminantă a regelui Pyrrhos, deși i-a eliminat pe cartaginezi din toate cetățile deținute în Sicilia, cu excepția fortăreței de la Lylibaeon, nu a avut consecințe durabile pentru raporturile de forță de pe insulă¹⁰. Reîntoarcerea epirotului în Italia, în 276 a.Chr., a lăsat în urmă o situație confuză, fără un centru capabil de a controla diversele polisuri hellene, ceea ce a permis Cartaginei să recupereze terenul pierdut în fața ofensivei impetuoase a lui Pyrrhos¹¹.

Balanța de putere tradițională, stabilită de-a lungul secolelor între Syrakusa și Cartagina a fost tulburată de apariția unui nou centru politic și militar, foarte puternic, la Messana. După moartea lui Agathokles, prin 288 a.Chr., mamertinii, mercenari italici care au servit în armatele tiranului, au primit permisiunea de a se așeza la Messana, dar, la scurt timp, au măcelărit populația și au preluat orașul pe cont propriu¹². Perfectând o alianță cu Cartagina¹³, foștii soldați ai lui Agathokles au reușit să se mențină în colțul nord-estic al Siciliei, în pofida ofensivei lui Pyrrhos din

⁶ Hampl, *op. cit.* 415; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 104.

⁷ Cf. Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 108.

⁸ La Bua, *op. cit.* 241sq.; W. Huss, *Geschichte der Karthager*, München 1985, 218; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 104.

⁹ Lazenby, *The First Punic War* 8-9.

¹⁰ Pyrrhos în Sicilia: Th. Mommsen, *Istoria romană* I, București 1987, 239-240 (=Mommsen, *IR* I); P. Garoufalas, *Pyrrhos. King of Epirus*, Londra 1969, 97-112; P. Lèvêque, *Pyrrhos*, Paris 1957, 451-487; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 109-119.

¹¹ Precizarea cu exactitate a pozițiilor punice din Sicilia este o misiune dificilă. Singurele informații de care dispunem sunt cele ale lui Polybios 1.10.5-9 (versiunea se datorează lui Fabius Pictor și amplifică pericolul cartaginez) și Diodor (cartile 21-22). Ceea ce Cartagina posedă, în realitate, în Sicilia, la jumătatea sec. III a.Chr., rămâne încă sub spectrul ipoteticului; cf. Walbank, *Commentary* I, 59; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 103; W. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome, 327-70 B.C.*, Oxford 1979, 186.

¹² Polybios 1.7.1-5; cf. Mommsen, *IR* I, 293, J. P. Brisson, *Carthage ou Rome?*, Paris 1973, 29.

¹³ Diodor 22.7.4.

278-276 a.Chr., și, după ce forțele epirotului au revenit în Italia, au continuat să jefuiască orașele hellene din răsăritul insulei, beneficiind de sprijinul trupei campaniene de la Rhegion¹⁴.

Insecuritatea generată de activitatea militară intensă a noilor proprietari ai Messanei a determinat schimbări la vârf în conducerea afacerilor publice de la Syrakusa. Prin 270 a.Chr., Hieron, fost ofițer al lui Agathokles, a preluat puterea¹⁵, justificându-și poziția prin necesitatea imediată a unei acțiuni energice împotriva mamertinilor¹⁶.

Numărul campaniilor întreprinse de noul lider al Syrakusei împotriva Messanei și cronologia acestor expediții militare nu au beneficiat de o soluție unică în literatura de specialitate. Th. Mommsen și-a asumat o singură campanie, în jurul anului 270¹⁷, G. De Sanctis a încercat să împingă data acestei expediții spre anul 265 a.Chr.¹⁸, iar F. Walbank și H. Scullard au plasat începutul ofensivei syracusane prin anii 275/274¹⁹.

Prin corelarea datelor existente în scrierile lui Polybios, Diodor și Zonaras poate rezulta însă un alt scenariu plauzibil și o altă succesiune a evenimentelor.

În anul 270 a.Chr. legiunile romane au recuperat Rhegion, acțiune realizată, potrivit lui Zonaras, cu participarea trupelor lui Hieron de la Syrakusa²⁰. Această colaborare indică existența unui tratat între Roma și colonia doriană iar din punct de vedere militar poate fi considerată începutul ofensivei syracusane asupra adversarilor turbulenți de la Messana. Căderea Rhegionului i-a lipsit pe mamertini de un aliat important, iar Hieron a susținut eforturile Romei tocmai în ideea de a-i izola pe mercenarii de la Messana.

Probabil, în anul următor, Hieron a început ofensiva directă asupra mamertinilor. Expediția nu a fost una decisivă și este posibil ca nici în planurile comandantului să nu fi fost gândită drept o acțiune de maximă importanță. Hieron a angajat o ciocnire cu armata mamertină pe râul Kyamosoros, s-a debarasat, în acest context, de trupele instabile de mercenari și a revenit cu restul detașamentelor la Syrakusa²¹. Polybios precizează că, privați de ajutorul campanienilor din Rhegion, mamertinii au fost obligați să se retragă între zidurile cetății²², informație care ar permite plasarea expediției lui Hieron la un interval foarte scurt după asaltul roman asupra orașului grecesc din sudul Italiei.

La Syrakusa, generalul victorios și-a dedicat eforturile controlării luptelor interne și consolidării armatei, prin înrolarea unor noi contingente²³. Probabil prin 268-267 a.Chr., Hieron a declanșat cea de-a doua campanie împotriva Messanei, obținând o strălucită victorie pe râul Longanos²⁴, în urma căreia a capturat pe conducătorii mamertinilor²⁵. Hieron nu a început asediul orașului ci s-a retras din nou la Syrakusa, consolidând, pe cale diplomatică, prestigiul victoriei obținute²⁶. Potrivit lui Polybios, el a fost aclamat cu titlul de *basileús* atât de cetățenii syracusani cât

¹⁴ Roma a trimis un detașament auxiliar campanian la Rhegion în 282 a.Chr. (Dionysios 20.4) sau în 280 a.Chr. (Polybios 1.7.6, Livius per.12, Diodor 22.1.2); motivând existența unor contacte secrete între locuitorii orașului și Pyrrhos, campanienii au masacrat populația și au preluat orașul, undeva prin 280-279 a.Chr. (Polybios 1.7.6-7; Livius per.12, 28.28; Dionysios 20.4; Appian, *Samm.* 9; Strabon 6.1.6; Diodor 22.1.1-3; Cassius Dio fr.40.7; Orosius 4.3.4); colaborarea între mamertini și campanieni: Polybios 1.7.6, 1.8.1, 1.10.1.

¹⁵ Polybios 7.8: Hieron a murit după 54 de ani de domnie; evenimentul se datează în anul 215 a.Chr., fapt care ar putea arăta că el a preluat puterea aproximativ prin 270 a.Chr.

¹⁶ Polybios 1.8-9: cariera lui Hieron anterioară bătăliei de pe Longanos.

¹⁷ Mommsen, *IR I*, 294.

¹⁸ G. De Sanctis, *Storia dei romani III*, Torino 1919, 95.

¹⁹ Walbank, *Commentary I*, 56; H. Scullard, *Carthage and Rome*, în *CAH VII.2*³, 539 (=Scullard, *Carthage and Rome*).

²⁰ Zonaras 8.6; pentru căderea Rhegionului, v. Polybios 1.7, Zonaras 8.6.

²¹ Polybios 1.9.4-5.

²² Polybios 1.8.2-3.

²³ Polybios 1.9.6-7.

²⁴ Polybios 1.9.8; Diodor 22.13.2-6; Walbank, *Commentary I*, 56 datează victoria în proximitatea imediată a izbucnirii războiului dintre Roma și Cartagina; Scullard, *Carthage and Rome* 539 o plasează în intervalul 269-265 a.Chr.

²⁵ Polybios 1.9.8.

²⁶ Polybios 1.9.8.

și de aliații săi²⁷. Este posibil ca o parte din comunitățile grecești din Sicilia, incapabile să se apere singure în fața unei agresiuni, impresionate de victoria de la Longanos, să-i fi recunoscut lui Hieron acest titlu, implicând nu competențe regale propriu-zise ci doar comanda militară supremă, în speranța că Syrakusa va fi capabilă să le protejeze interesele²⁸.

În fruntea acestei coaliții, cel mai probabil la începutul anului 264 a.Chr., Hieron a reluat ofensiva împotriva Messanei, punând cetatea sub asediu²⁹. Situația era critică pentru mamertini, lipsiți de conducători și cu efectivele reduse în bătălia de pe Longanos³⁰. Conform relatării lui Polybios, o parte a mamertinilor a propus cartaginezilor predarea orașului, dar o altă facțiune a oferit Romei cetatea, solicitând ajutor în baza relațiilor de rudenie³¹. Hannibal, comandantul forțelor navale punice de la Lipara, după ce l-a felicitat pe Hieron pentru victoria sa, a instalat o garnizoană la Messana, sub conducerea lui Hannon³².

Soluția disperată aleasă de mamertini pentru a evita capitularea arată că trupele syrakusane se aflau, în momentul sosirii corpului expediționar punic, sub zidurile Messanei³³. Dacă tyranul s-ar fi aflat la Syrakusa, cred că mamertinii ar fi cerut Cartaginei doar o alianță, fără a solicita protecție efectivă. Continuarea asaltului asupra Messanei ar fi adus, după toate probabilitățile, Syrakusa în stare de război cu Cartagina iar Hieron era conștient de riscurile unui asemenea conflict. Simțindu-se poate nepregătit să înfrunte un adversar superior în resurse, generalul a preferat să-și retragă armata la Syrakusa³⁴.

Formula diplomatică prin care Hannibal a reușit să-și aducă trupele la Messana poate fi doar presupusă dar este greu de crezut că mamertinii s-au încredințat necondiționat Cartaginei. Ocuparea Messanei de către puni a avut la bază, probabil, textul unui tratat, prin care se reglementa colaborarea dintre contrahenți³⁵.

Acțiunea lui Hannibal i-a salvat pe mamertini de la dezastru. Așa cum semnala Diodor, Hieron urmărea cucerirea Messanei într-un timp cât mai scurt³⁶ deoarece orașul avea, pentru Syrakusa, o dublă importanță, strategică și politică. Textele antice nu ne permit o apreciere exactă a planurilor nutrite de liderul syracusan. Putem însă presupune că el nu a renunțat la politica tradițională a Syrakusei, și intenționa, precum Hieron I, Dionysios cel Bătrân sau Agathokles, expulzarea cartaginezilor din Sicilia. În virtutea acestui deziderat, eliminarea mamertinilor de la Messana ar putea fi considerată prima etapă a acestui plan.

Politic, victoria ar fi determinat coalizarea cetăților hellene în jurul Syrakusei iar dintr-o perspectivă strategică, controlul Messanei i-ar fi asigurat lui Hieron controlul părții răsăritene a insulei și securitatea rutelor maritime siciliene.

Căderea cetății în mâna conducătorului syracusan ar fi atras însă după sine consecințe grave pentru Cartagina. Metropola africană nu exercita o dominație efectivă asupra insulei iar stăpânirea

²⁷ Polybios 1.9.8; Diodor 22.13.6-8, îi atribuie acest titlu și înainte de victoria de pe râul Longanos.

²⁸ J. G. de Caso Zuriaga, *En torno al inicio de la primera guerra púnica: El asunto de Mesina*, Polis 9 (1997) 137 (= Caso Zuriaga, *El asunto de Mesina*); Walbank, *Commentary* I, 57: "Hiero's monarchy was in the simple "democratic" Syracusan tradition...and it owed little to Hellenistic ideas".

²⁹ Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 134; Hampl, *ANRW* I.1, 419; Walbank, *Commentary* I, 56-57 consideră că Hieron, după bătălia de la Longanos, a început asediul Messanei, dar s-a retras după ce Hannon s-a instalat cu garnizoana punică pe acropola orașului; Polybios 1.9.8 precizează că tyranul s-a retras la Syrakusa, unde a fost recunoscut rege de aliații săi, ceea ce sugerează o întrerupere în desfășurarea operațiunilor.

³⁰ Diodor 22.13.3 aprecia forțele mamertinilor la 8.000 de infanteriști și 400 de călăreți; după același autor, în bătălia de pe râul Longanos, Hieron a comandat 10.000 de hopliți și 1.500 de cavaleri (Diodor 22.13.3); după recunoașterea sa ca rege, probabil efectivele sale au sporit, prin detașamentele trimise de aliați.

³¹ Polybios 1.10.1-3.

³² Diodor 22.13.6-7.

³³ V. Polybios 1.11.7-8; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 136.

³⁴ Diodor 22.13.7-8; Polybios 1.10.1.

³⁵ Cf. Huss, *op. cit.* 217, Caso Zuriaga, *El asunto de Messina* 141; Scullard, *Carthage and Rome* 542-543 presupune că predarea acropolei s-a făcut în virtutea unui act asemănător, ca semnificație juridică, cu formula *deditio in fidem* romană.

³⁶ Diodor 22.13.6.

cartagineză se rezuma la câteva puncte de coastă, în care erau cantonate garnizoane de mercenari³⁷. Carențele sistemului militar punic din Sicilia au fost dovedite de campania lui Pyrrhos care a reușit să elimine trupele cartagineze din toate orașele pe care le dețineau pe insulă, cu excepția fortificației Lylibaeon³⁸. Defecțiunea epirotului a fost provocată de sistemul său autoritar de guvernare asupra coaliției hellene pe care o închegase, reacția cartagineză fiind incapabilă să stopeze progresele epirotului pe insulă³⁹.

Cartagina se menținea în Sicilia, așa cum observa J. G. de Caso Zuriaga, datorită sistemului politic difuz⁴⁰ existent de secole pe insulă. Sistemul politic difuz se caracterizează prin tendința de a polariza în bloc, datorită existenței unui spațiu limitat pentru expansiune. Extinderea nu se poate realiza, în această situație, decât în dauna unui stat vecin⁴¹ și, în general, consecința unui asemenea sistem este instabilitatea politică a regiunii în care el se manifestă. Difuziunea politică din Sicilia convenea intereselor punice iar Cartagina avea, drept obiectiv primordial, slăbirea Syrakusei, pentru a evita coalizarea, alături de marea colonie doriană, a orașelor hellene minore. Hieron, dacă ocupa Messana, ar fi făcut primul pas spre asigurarea supremației syracusane în estul Siciliei, dominație care, fără îndoială, ar fi pus capăt instabilității politice prin polarizarea comunităților hellenice în jurul Syrakusei și crearea unui important centru de putere⁴². Hannibal a sesizat probabil pericolul situației și a acționat în consecință, încercând să mențină, în coasta Syrakusei, o putere intermediară, pentru a paraliza orice inițiativă a lui Hieron.

Sub presiunea armatei lui Hieron, o parte a mamertinilor s-a adresat Cartaginei, deoarece cunoștea rivalitatea ancestrală dintre Syrakusa și statul african și intuia, într-o manieră lucidă, obiectivele punice din Sicilia.

În anul 264 a.Chr., Cartagina avea motive serioase pentru a susține independența Messanei. Rațiunile care au împins Roma să intervină în favoarea mamertinilor nu sunt însă la fel de clare și, de data aceasta, viziunea surselor literare antice este profund afectată de concepția personală a autorilor.

O mai veche ipoteză enunțată de A. Heuss, reafirmată, printre alții, de J. Molthagen și J. P. Brisson a încercat să demonstreze că, în fapt, Syrakusa a fost receptată ca principal inamic pentru Roma în anii 272-264 a.Chr. În lumina acestei interpretări, accelerarea eforturilor romane pentru controlul regiunilor sudice ale Italiei și debarcarea romană în Sicilia au avut drept obiectiv anihilarea pericolului syracusan⁴³. Teoria trebuie studiată cu toată precauția și cred că poate fi amendată în câteva puncte. Potrivit înregistrării lui Zonaras, se pare că romanii au reluat Rhegion, în 270 a.Chr., cu ajutorul Syrakusei⁴⁴. Implicarea lui Hieron în acest eveniment s-a realizat probabil în baza unui tratat și, în 264 a.Chr., conducătorul syracusan era, dacă acceptăm existența acestui act juridic, așa cum observa Mommsen, aliat formal al Romei⁴⁵. Chiar dacă trupele syracusane se instalau la Messana, această situație putea fi cu greu interpretată ca un potențial pericol pentru interesele Romei și ale aliaților săi în sudul Italiei. Este riscant să afirmăm că planurile lui Hieron se extindeau dincolo de granițele Siciliei, spre țărmurile sudice ale Italiei, populate de comunități hellene, în condițiile în care el nu reușea să controleze nici măcar partea răsăriteană a insulei.

³⁷ Cf. Caso Zuriaga, *El asunto de Mesina* 139.

³⁸ Mommsen, *IR I*, 239-240; Garoufalas, *op. cit.* 97-112; Lèvêque, *op. cit.*, 451-487; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 109-119, pentru datele esențiale ale campaniei lui Pyrrhos în Sicilia.

³⁹ Mommsen, *IR I*, 239-240; Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 112-114; Lazenby, *The First Punic War* 34; Meltzer, *Geschichte der Karthager II*, Berlin 1879, 241.

⁴⁰ Asupra conceptului de "sistem politic difuz", v. K. J. Holsti, *Types of International Systems, International Politics. A Framework for Analysis*, London 1974, 93sq.

⁴¹ Holsti, *op. cit.* 94; v. Caso Zuriaga, *El asunto de Mesina* 140.

⁴² Recunoașterea lui Hieron ca rege de către aliați a arătat Cartaginei, în mod cert, încercarea conducătorului de la Syrakusa de a coaliza centrele hellene de pe insulă.

⁴³ A. Heuss, *Der erste punische Krieg und das Problem des römischen Imperialismus*, HZ 169 (1949) 478-479; J. Molthagen, *Der Weg in den Ersten Punischen Krieg*, Chiron 5 (1975) 89-125; Brisson, *op. cit.* 36.

⁴⁴ Zonaras 8.6.

⁴⁵ Mommsen, *IR I*, 295.

Agathokles se pare că a intenționat coagularea orașelor grecești din sudul peninsulei în jurul Syrakusei dar, la cumpăna sec. IV-III a.Chr., aceste comunități erau încă independente. În anii 280-270 a.Chr. însă, situația acestor cetăți s-a modificat semnificativ.

Eșecul campaniei lui Pyrrhos a aruncat cele mai multe dintre polisurile din sudul Italiei în sfera de influență romană. În 272 a.Chr., Tarentum, ultimul centru hellen independent din extremitatea sudică a peninsulei, a capitulat în fața legiunilor romane și peste doi ani Rhegion a fost capturat din mâna campanienilor care îl ocupaseră prin forță. Porțile sudice ale Italiei, prin care sosiseră în peninsulă Alexandru Molossul, Kleonymos, Agathokles sau Pyrrhos, au fost definitiv închise.

Tratând problema strict militar, Syrakusa și-a dovedit limitele în confruntările cu mamertinii, din 269-264 a.Chr. După informațiile lui Diodor, Hieron a comandat în bătălia de pe râul Longanus 10.000 de infanteriști și 1.500 de călăreți⁴⁶. Este cazul să ne întrebăm, în aceste condiții, dacă Roma se putea teme de un adversar care nu putea trimite pe câmpul luptă o grupare mai numeroasă decât efectivele unei armate consulare ordinare. Pericolul syracusan rămâne, cred, din perspectivă militară și politică, doar o reconstrucție modernă neadecvată.

Polybios notează că la Messana exista și o facțiune proromană, care a solicitat intervenția Romei în rezolvarea crizei. După același autor, solia mamertină sosită la Roma a oferit predarea cetății și a cerut ajutor în baza unei legături de sânge⁴⁷. Din relatarea polybiană ar rezulta că această ambasadă s-a deplasat spre Roma concomitent cu apelul adresat probabil lui Hannibal, la Lipara, de mamertinii care au optat pentru sprijinul cartaginez⁴⁸.

Există însă posibilitatea ca delegația mamertină să fi luat drumul Italiei la un oarecare interval după sosirea garnizoanei cartagineze pe acropola Messanei⁴⁹. Dacă faptele au avut această succesiune, cauzele schimbării orientării politice externe rămân incerte. Putem presupune că acordul stabilit cu Hannibal a fost doar un act circumstanțial, menit a-l pune pe Hieron în gardă, în eventualitatea că syracusanul ar fi continuat asediul⁵⁰. La fel de bine putem crede că Hannon nu a respectat toate clauzele înțelegerii sau că partida ostilă punilor a luat singură inițiativa negocierilor cu Roma, în speranța eliminării detașamentului cartaginez din cetate⁵¹.

Dacă cererile de ajutor au fost lansate în același timp de două grupări cu orientări diferite sau dacă ele s-au realizat în succesiune, acest fapt totuși nu schimbă cu mult datele problemei. În primul caz, probabil, mamertinii au informat Senatul despre iminența ocupării orașului de către puni. În a doua situație plauzibilă, garnizoana cartagineză se afla deja pe citadela orașului și *patres* puteau evalua consecințele prezenței punice la Messana și urmările unei eventuale intervenții romane în Sicilia⁵². În privința Cartaginei, suspiciunile planau cel puțin din timpul incidentului de la Tarent, din 272 a.Chr., când o flotă punică a pătruns în portul orașului în timp ce legiunile romane efectuau operațiunile de asediu⁵³, și cred că Senatul a luat în discuție, în 264 a.Chr., nu amenințarea

⁴⁶ Diodor.22.13.2.

⁴⁷ Polybios 1.10.1-3.

⁴⁸ Polybios 1.10.1-3; textul polybian nu ne informează dacă apelul a fost adresat direct la Cartagina sau amiralului de la Lipara; Diodor 22.13.6-7 notează că Hannibal s-a deplasat rapid din baza de la Lipara și l-a instalat pe Hannon pe citadela Messanei, dar această acțiune poate fi consecința unui ordin primit de la Cartagina unde evenimentele siciliene erau urmărite, fără îndoială, cu maxim interes.

⁴⁹ Așa cum a presupus Caso Zuriaga, *El asunto de Mesina* 140.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Mommsen, *IR I*, 294, 296: mamertinii au apelat la ajutorul roman iar flota punică, susținută de partidul antiroman din oraș, a debarcat la Messana în timp ce Senatul roman încă delibera asupra situației.

⁵² Cf. Caso Zuriaga, *Antecedentes de la primera guerra púnica* 133, cu o reconstituire confuză a situației: mamertinii au adresat Romei o primă cerere de ajutor după înfrângerea de pe râul Longanus, dar Senatul a respins această solicitare deoarece erau puține șanse ca Hieron să poată cuceri Messana; datele tradiției literare nu atestă însă două apeluri adresate către romani; cf. Hampl, *ANRW I.1.*, 416-417.

⁵³ Titus Livius per.13, Cassius Dio fr.43.1, Orosius 4.3.1-2, Zonaras 8.6; Mommsen, *IR I*, 295 cu o apreciere pertinentă a crizei tarentine: "Roma râvnea stăpânirea asupra Italiei, precum Cartagina pe aceea asupra Siciliei; este greu de crezut că pe atunci planurile celor două puteri mergeau mai departe. Dar tocmai pentru aceasta fiecare dintre ele dorea să dețină și să mențină o

syracusană ci pericolul pe care l-ar fi reprezentat prezența trupelor cartagineze la Messana. Dacă **totuși** Senatul a dezbătut situația lui Hieron, a făcut-o pentru că acesta avea, probabil, un tratat semnat cu Republica.

Mult controversata debarcare romană în Sicilia nu o vom discuta aici⁵⁴. În linii generale, din relatarea lui Zonaras rezultă că un prim detașament roman, de mici dimensiuni, a acostat la Messana sub comanda tribunului militar C. Claudius. Sub presiunea acestui contingent și a mamertinilor, Hannon a evacuat citadela orașului, încercând să evite riscul unui conflict cu Roma și exterminarea propriei garnizoane, izolate pe acropolă⁵⁵.

Guvernul cartaginez a avut, se pare, o altă poziție față de situația creată la Messana. Hannon a fost crucificat⁵⁶ iar Hannibal a fost îndepărtat de la comanda forțelor punice aflate în Sicilia. Înlocuitorul său, Hannon, a început, probabil în prima parte a anului 264 a.Chr., preparativele diplomatice necesare declanșării unei operațiuni militare de amploare asupra Messanei⁵⁷.

În acest context se poate plasa și începutul colaborării dintre Hieron II și Cartagina. Diodor 23.1.2 sugerează că, înainte de sosirea consulului App. Claudius Caudex în Sicilia, cartaginezii și Hieron au încheiat o alianță pentru a-i alunga pe romani de pe insulă, eveniment diplomatic plasat de Polybios înainte de acostarea trupelor romane la Messana⁵⁸. Informația lui Diodor se încadrează mai eficient în cursul logic al faptelor și, probabil, trupele syracusane, coalizate cu cele cartagineze, au început asediul orașului securizat de garnizoana tribunului C. Claudius⁵⁹. Presiunea militară exercitată de aliați l-a determinat pe App. Claudius, consul în funcțiune, să debarce cu legiunile sale la Messana, aproximativ în vara lui 264 a.Chr.⁶⁰.

Așadar, pe la mijlocul anului 264 a.Chr., Hieron a început cea de-a patra sa campanie împotriva mamertinilor. De această dată, syracusanul avea în față nu numai detașamentele mamertinilor ci și legiunile romane. Preferința pentru alianța cu Cartagina ar putea părea nefirească, având în vedere rivalitatea de secole dintre cele două puteri. Polybios notează că înțelegerea lui Hieron cu Cartagina a avut în vedere doar ocuparea Messanei și eliminarea mamertinilor din Sicilia, fără a fi îndreptată împotriva Romei⁶¹ dar textul lui Diodor, așa cum am indicat mai sus, atribuie alianței un caracter vădit antiroman⁶². Relatarea istoricului din Megalopolis este susceptibilă de alterări conștiente, el intenționând protejarea memoriei conducătorului syracusan, prototipul

putere intermediară: cartaginezii - Tarentul, iar romanii - Siracuza și Messana și atunci când lucrul acesta a devenit imposibil, să păstreze ele însele aceste puncte de frontieră și nu puterea rivală. Așa cum Cartagina încercase în Italia, atunci când Region și Tarent urmau să fie cucerite de romani, să câștige aceste orașe în favoarea ei, fiind oprită numai printr-un accident, pentru Roma se oferea acum ocazia în Sicilia de a atrage Messana în alianța ei...".

⁵⁴ Cf. Meltezer, *op. cit.* 256-258, Huss, *op. cit.* 224-228, Scullard, *Carthage and Rome 540-452*, Lazenby, *The First Punic War 45sq*, Caso Zuriaga, *El asunto di Mesina* 145-155 pentru diverse reconstrucții ipotetice ale faptelor.

⁵⁵ Zonaras 8.8-9; Lazenby, *The First Punic War* a respins existența acestei operațiuni preliminare, anterioare debarcării armatei consulare comandate de App. Claudius Caudex, pentru că ea nu se regăsește în relatarea lui Polybios. Probabil însă, istoricul din Megalopolis a comprimat două faze distincte ale debarcării, deoarece sursa care i-a stat la îndemână, Philinos din Akragas, a menționat doar *nomen*-ul celor doi comandanți romani. Lui Polybios, care îl suspecta pe Philinos de sentimente philopunice, i s-a părut neverosimil că același Claudius, învins pe mare de flota cartagineză atunci când a încercat traversarea, a obținut apoi două victorii asupra trupelor syrakusane și punice care asediau Messana. Nici pentru Diodor, se pare, narațiunea lui Philinos nu au fost prea clară. După ce în paragraful 23.1.2 înregistrează alianța încheiată între cartaginezi și Hieron cu scopul de a-i determina pe romani să părăsească insula, istoricul sicilian relatează despre trimiterea consulului Appius Claudius cu o puternică armată la Messana (23.1.4). Obiectivul alianței semnate de Hieron și Hannon arată însă în mod indubitabil că romanii se aflau deja în Sicilia înainte de sosirea armatei consulare, fapt care confirmă versiunea Zonaras (v. La Bua, *op. cit.* 241-271).

⁵⁶ Polybios 1.11.5; Zonaras 8.9.

⁵⁷ Diodor 23.1.2.

⁵⁸ Polybios 1.11.7.

⁵⁹ Zonaras 8.9; Polybios 1.11.6-8, comprimând fazele intervenției și confundând personajele din fruntea armatei romane.

⁶⁰ Zonaras 8.9.

⁶¹ Polybios 1.11.7: "În acest timp, Hieron, considerând că împrejurările erau favorabile pentru a izgoni definitiv din Sicilia pe barbarii care ocupau Messana, făcu alianță cu cartaginezii".

⁶² Diodor 23.1.2: "Ei au făcut o alianță pentru a purta război împotriva romanilor, dacă aceștia nu vor părăsi Sicilia cât mai repede".

aliatului fidel al Romei⁶³ și pilonul de bază al sistemului politic conceput de romani în Sicilia, prin tratatul din 241 a.Chr.⁶⁴. Din această tendință propagandistică a rezultat deformarea conținutului pactului syracusano-cartaginez, așa cum apare el în paragraful polybian, istoricul grec evitând menționarea stânenitoarelor clauze care prevedeau acțiunea comună a Syrakusei și Cartaginei împotriva Romei. Sensul tratatului este, mai plauzibil, cel reconstituit la Diodor din Sicilia.

Hieron era conștient că singur nu va putea ocupa orașul întărit cu trupe romane și, în al doilea rând, viitorul Siciliei cu o prezență romană pe insulă reprezenta o perspectivă sumbră pentru ambii parteneri. Messana putea fi capul de pod al penetrației politice sau militare romane în regiunile siciliene și, pe viitor, probabil, o polarizare a centrelor hellene mici sub spectrul dominației Romei nu putea fi stopată⁶⁵. În aceste condiții, toate beneficiile politice obținute de Hieron în urma victoriei de la Longanos ar fi fost anulate de prezența romană.

Dacă trupele punice și syracusane ieșeau victorioase în confruntarea cu Roma, stăpânul Syrakusei putea spera că va participa la negocierile care ar fi hotărât soarta Messanei, în calitate de aliat al Cartaginei. O prezență punică permanentă la Messana ar fi fost, la fel ca imixtiunea Republicii, deosebit de primejdioasă pentru Syracusa și, ipotetic, putem presupune că Hieron, la masa tratatelor, ar fi cerut restituirea cetății vechilor locuitori, fapt care i-ar fi permis să o mențină în sfera de influență syracusană.

Cu aceste obiective trasate, în vara anului 264 a.Chr., ccaaliția punico-syracusana și-a adus trupele în fața Messanei și a început lucrările de asediu⁶⁶. Consulul Appius Claudius Caudex a efectuat debarcarea în Sicilia și a încercat, în concordanță cu relatările lui Polybios și Diodor, să negocieze cu Hieron și cu cartaginezii, dar ambele părți au declinat oferta⁶⁷. Probabil consulul a cerut, sub forma unui *ultimatum*, ridicarea asediului, solicitare respinsă de ambii combatanți. App. Claudius, după eșuarea tratatelor, a încercat să tranșeze controlul Messanei prin forța armelor și a înfrânt într-o primă bătălie trupele syracusane, după care a reușit să respingă și forțele punice din fața cetății⁶⁸. Coaliția circumstanțială a celor doi inamici tradiționali din Sicilia a fost anihilată prin acțiunea energică și rapidă a consulului. Înfrângerea suferită în prima sa confruntare cu trupele romane l-a determinat pe Hieron să se retragă la Syrakusa iar Claudius a jefuit teritoriile syracusane și pe cele ale comunităților aliate regelui⁶⁹.

Reacția militară timidă a Cartaginei după înfrângerea de la Messana i-a arătat lui Hieron, fără îndoială, spre sfârșitul anului 264 a.Chr., că se afla, de fapt, singur în fața Romei și că tratatul cu Cartagina nu prezenta nici un fel de siguranță⁷⁰. La scurt timp după dubla victorie de la Messana, legiunile romane au început asediul Syrakusei. Hieron s-a ghidat după instinctul de conservare specific hellenilor din Sicilia și a încheiat un tratat de alianță cu Roma, în anul 263 a.Chr.⁷¹.

⁶³ Pentru imaginea lui Hieron, v. Polybios 1.16.3, Diodor 23.4, Zonaras 8.9, Eutropius 2.19.2, Orosius 4.7.3; cf. Caso Zuriaga, *El asunto di Mesina* 163; Polybios 1.38, vedea în liderul Syrakusei un model de pragmatism politic și definea politica lui Hieron ca fiind una de echilibru, manieră prin care acesta "voia să nu dea posibilitatea celor cu puteri mari să facă orice ar vrea fără împotrivire. Și aici gândea cu totul înțelept", continuă Polybios, "căci niciodată nu trebuie să se neglijeze o astfel de previziune și nici să ajuți pe cineva să ajungă la o putere așa de mare, față de care să nu mai ai posibilitatea să-ți susții drepturile".

⁶⁴ Tratatul lui Lutatius: Polybios 1.62-63, 3.21-27; Diodor 24.13-14; Appian, *Sik.* 2.2; Orosius 4.11.2; Zonaras 8.17; Cornelius Nepos, *Hamilkar* 1; Titus Livius 21.39-41, 22.54; Eutropius 3.2

⁶⁵ Lazenby, *The First Punic War* 47-48; Caso Zuriaga, *El asunto di Mesina* 165.

⁶⁶ Polybios 1.11.7-8; o tratare detaliată, Lazenby, *The First Punic War* 48-52, Huss, *op. cit.* 225-228.

⁶⁷ Polybios 1.11.10-11; Diodor 23.1.4.

⁶⁸ Polybios 1.11.11-1.12.4; Zonaras 8.9.

⁶⁹ Polybios 1.12.4.

⁷⁰ Pentru modul defectuos în care au colaborat cei doi aliați după pierderea pozițiilor de la Messana v. D. Nedu, *Tratatul dintre Roma și Hieron II din anul 263 a.Chr.*, Istros 9 (1999) 348-349.

⁷¹ Polybios 1.16; Diodor 23.4; Eutropius 2.19; Orosius 4.7; Zonaras 8.9; v. Mommsen, *IR* I, 295-297, 311, W. Dahlheim, *Struktur und Entwicklung des römischen Völkerrechts im dritten u. zweiten Jahrhundert v. Chr.*, München 1968, 127-134, Brisson, *op. cit.* 40-44, Walbank, *Commentary* I, 69; tratat de pace dublat de o alianță; A. M. Eckstein, *Hiero II and Rome, 263 B. C.-215 B. C.*, Chiron 4 (1980) 183-203; Hieron a încheiat pace cu Roma dar nu a primit statutul de *socius populi Romani* ci doar un tratat de *amicitia*.

Campaniile lui Hieron din intervalul 270-264 a.Chr. au reprezentat ultima încercare a Syracusei de a juca un rol de prim plan în Sicilia. Ele au vizat refacerea ariei tradiționale de influență a Syrakusei în partea răsăriteană a insulei dar intervenția Romei a demonstrat incapacitatea coloniei doriene de a-și mai putea susține singură obiectivele în fața unor adversari redutabili. Dacă Roma a avut, începând cu 264 a.Chr., un obiectiv principal în Sicilia, acesta a fost, cred, eliminarea prezenței punice de la Messana. Combaterea lui Hieron a intrat în atenția Republicii din momentul în care el a devenit aliatul Cartaginei, însă doar ca obiectiv secundar al intervenției, impus de împrejurări.

Hieron and Messana, 270-264 B.C.

Between 270-264 B.C., the intricate link of the Sicilian events which constitutes themselves into the background of the first Punic war are still a challenge to modern historiography. Different solutions have been suggested for more than a hundred years, and it is sure that many more will be given. Based on the accounts of Polybius, Diodorus Siculus and Zonaras, this paper recreates, as a hypothesis, the political and military relations established between Hieron II of Syracuse and the Mamertins in 270-264 B.C. In 269 B.C. Hieron fought his first military campaign against the mercenaries camped at Messana, and around 268-267 B.C. he got the splendid victory on the Longanos river. In 264 B.C. the Syracuse troops sieged Messana but a Carthaginian military corps was set on time on the city's acropolis to avoid the surrender. His intention being to recreate the traditional area of Syracusan influence, Hieron could set up a really dangerous centre for the Punic interests. This perilous polarization could be avoided only by preserving Messana's independence. At the end of the same year, confronted with the Roman intervention, the two enemies, Syracuse and Carthage, become allies in order to block Rome's interference in the Sicilian political and military affairs.